

משפט בן גוריון – "קול העם"

מרדכי נאור

"נאום מחפיר של ראש הממשלה"

הימים ימי המלחמה הקרה, ישראל אינה מודה עם אף לא אחת משתי מעצמות העל דאן, ארצות הברית וברית המועצות, אך היא נוטה יותר לכיוון ארצות הברית והמערב. ברית המועצות, שתמכה בישראל ערב קום המדינה ובשנתה הראשונה, וסיפקה לה (באמצעות צ'כוסלובקיה) נשק למכביד ומטריה דיפלומטית באו"ם, הסירה את תמיכתה ויצאה נגדה. השכם והערב, בישראל נקטה מק"י בקו דומה והירבתה לתקוף את הממשלה ואת ראש הממשלה דוד בן גוריון. זה, מצידו, לא נשאר חייב, והשיב בדברים תקיפים שכוונו לעבר ברית המועצות ומק"י.

העילה לתביעה המשפטית שהוגשה נגד "קול העם" היתה תגובת העתון לנאום שנשא בן גוריון בעצרת חגיגית של הסתדרות הנוער העובד, שנערכה בתל אביב ב־13 באוקטובר 1949 ובו תקף את ברית המועצות ואת מק"י. על ציטוטים מדבריו נסב משפט הדיבה שהוא עיקר דיונו.

למחרת יצא "קול העם" במאמר מערכת שנשא את הכותרת "נאום מחפיר של ראש הממשלה"⁴. בין שאר דבריו תקף העתון את בן גוריון, שאותו כינה "אחד המושכים את עגלת אדוני האמריקאים", והאשים אותו בבגידה. ואלה היו דבריו המדויקים:

ללא ריסון וללא בושה השמיע ראש הממשלה, באוזני אלפי נוער ישראלי פועלי דברי בלע, אשר רק בוגדים בעמם ואויבי מעמד הפועלים העיו להשמיעם.

העתון אף הסביר שבן גוריון חייב היה לעשות כן, שהרי "סוכן אמריקאי מתחייב לשירות על כל צדדיו ופרטיו".

מן המאמר עולה עוד, כי חמתם של מק"י ועתונה עלתה מדברי בן גוריון – כך צוטט – כי "הקומוניסטים ברוסיה ברכו על דם יהודי שנשפך בפרעות ברוסיה הצארית... המפלגה הבולשביט ראתה בדם יהודים שמן על גלגלי המהפכה". כן הוזכר לרעה את הקומוניסטים הישראליים, בגלל מעשיהם "בשנים עברו" (רמז לתמיכתם בפעולותיו האנטי ציוניות של המופתי הירושלמי).

בן גוריון ועם. ביומנו כתב:

בררתי עם שפירא [יעקב שמשון שפירא, היועץ המשפטי לממשלה בעת ההיא] האשמה נגד דיבות קול העם. [תשובתו היתה ש] אפשר לתבוע באופן פרטי בעד libel [דיבה – כך במקור]. לכך איני מסכים. אפשר לתבוע בעד האשמה פלילית, כעברה על סעיף 201 לפקודת החוק הפלילי 1936 – זאת הסכמתי (ועוגש 3 שנים או קנס 100 ל"י). [אפשר לתבוע] גם על סעיף 77 בעלילה נגד שליט וד והרעת יחסים עם מדינה זרה. יעצתי לתבוע גם על זה.⁵

בתולדות העתונות הישראלית שמור מקום של כבוד ל"משפט קול העם" משנת 1953. משפט זה התנהל בבית המשפט העליון בירושלים, בשבתו כבית דין גבוה לצדק (בג"ץ). בעקבות עתירת העתון, ביטאונה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"י), על סגירתו על ידי שר הפנים דאן, ישראל רוקת. עילת הסגירה היתה הקביעה בעתון, שממשלת ישראל בראשות דוד בן גוריון "מספסרת בדם בנינו", בשל כוונתה לשלוח כוח ישראלי לקוריאה, להילחם שם לצד הצבא האמריקני.

בפסק דינו התקדימי,¹ ביטל שופט בית המשפט העליון שמעון אגרנט את סגירת העתון בקובעו, כי סמכות שר הפנים לסגור עתון היא רק אם יש בפירסומו סכנה מיידית ומוחשית "קרובה לוודאי" לסיכון שלום הציבור, ואילו במאמר שפורסם ב"קול העם" לא היתה סכנה כזו. פסק דין זה נחשב מאז ואילך לאחת מאבני היסוד של חופש הביטוי בישראל.

לא היתה זו הפעם הראשונה שסגירת "קול העם" הגיעה לבג"ץ. בתחילת 1953, כתשעה חודשים לפני הבג"ץ המפורסם הנ"ל, ביקש העתון סעד דומה מבית המשפט הגבוה, בשעתו כבית דין גבוה לצדק. היה זה בעקבות סגירת העתון על ידי שר הפנים, בקשר ל"עלילת הרופאים" במוסקווה בינואר 1953, לאחר אוזרה קודמת של השר שיעשה זאת, אם ימשיך העתון לפרסם התקפות על הג'וינט היהודי-אמריקני, שכאילו היה קשור למוזימה בין לאומית של רופאים יהודים לרצוח מנהיגים סובייטים, ועל עתוננים בישראל התומכים במוזימה זאת.

"קול העם" ביקש צו על תנאי נגד שר הפנים, "שידרוש ממנו טעם מדוע לא יבטל את הצו שלו מתאריך 28 בינואר 1953, על פי סעיף 19 לפקודת העתונות, בו ציווה על המבקשת להפסיק את פירסום 'קול העם' לתקופה של 10 ימים".

בית המשפט, בהרכב השופטים יצחק אולשן, שמעון אגרנט ומשה זילברג דחה את פניית העתון ב־3 בפברואר 1953 בקובעו כי "אין בידינו לקבוע כי הצו [הסגירה] חורג ממסגרת החוק, פקודת העתונות, ואין להיענות לבקשה".²

אולם מתברר שהיתה גם פעם קודמת עוד יותר. מדובר במשפט ממושך ומסעיר, שבמרכזו ניצב העתון "קול העם", ואשר קדם למשפטים האמורים מ־1953. משפט זה נשתכת לגמרי, ואף במקורות המשפטיים והתקשורתיים אין לו כמעט זכר. יתר על כן, תיק המשפט, מן השנים 1950 ו־1951 לא נתגלה – לא בבית המשפט המהווי בתל אביב, בו נערך, ולא בארכיון המדינה.³ הדבר מפליא עוד יותר, אם מביאים בחשבון שאת המשפט שניהלה המדינה נגד "קול העם", יום לא פחות מאשר ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון.

המועד הסובייטי לקשרי תרבות עם חו"ל (אספס) הוציא במדינת ישראל
הליגה לקשרי ידידות עם סטסירי סניף תל אביב

באולמי חוג הבימה
2.IV.49 – 2.V.49

מיוזמת

אגנות הלחימה של הצבא הסובייטי

בתקופת התערוכה ביזס שובת ג' וסטן (24.49) בשעה 3 אחה"צ • מ"מ 2.4.49 עד 2.5.49 מתחם מ"ר בבוקר עד 10 בערב • לחילים הנחה

ישראל 1949 – תערוכה סובייטית בתל אביב. המלחמה הקרה בעולם הקרינה גם על הנועשה בישראל

בתל אביב, ד"ר ע. רייכרט, מלווים על ידי פרקליטם י. בנימיני, קהל רב מילא את האולם הקטן, אולם הקרואים התאכזבו כאשר הוברר להם כי המשפט עומד להידחות. סגן פרקליט מתוז תל אביב, אליעזר לייבסון, הסביר לשופט, כי בשל מעבר משרד המשפטים מתל אביב לירושלים, ביקש פרקליט המדינה הרמן (חיים) כהן, לדחות את המשפט למועד אחר, אולם נראה כי הבקשה לא הגיעה לבית המשפט. הסניגור התנגד לדחייה בכל תוקף. השופט רייכרט ביקש ממוכיר בית המשפט לקרוא את כתב האשמה והנאשמים הודיעו שהם אינם מודים באשמה. לייבסון תבע שוב לדחות את המשפט והשופט נענה לו, בדחותו את דברי הסניגור כי "הטענה של התובע לדחיית המשפט בשל 'העברת משרדים' היא אינפנטילית". השופט פסק כי ייקבע מועד חדש למשפט.

המועד החדש היה 12 במרס 1950, אולם גם הפעם המשפט נדחה בשל הודעת עו"ד טומקוביץ מפרקליטות המדינה, כי פרקליט המדינה הרמן כהן היה אמור להופיע מטעם המדינה במשפט, אולם מכיוון שלאחרונה נתמנה ליועץ המשפטי לממשלה, הועבר התיק לסגן פרקליט המדינה, עו"ד קוקיה, שבאותו יום עצמו היה חייב להופיע בפני בית המשפט העליון.

עו"ד בנימיני, בא כוח הנאשמים, מתה נמרצות על הסתבת ותבע מהשופט לקיים את המשפט לאלתר. השופט רייכרט לא הסתיר את מורת רוחו מבקשת הדחייה והודיע שהוא נענה לה "בפעם האחרונה". העתון "מעריב" מסר, תחת הכותרת "המשפט נגד קול העם נדחה שוב", כי השופט אמר ש"אין זה רצוי

היתה זו, אגב, הפעם הראשונה והאחרונה שהנושא נזכר ביומן בן גוריון. ממועד זה ועד גמר המשפט, תקופה של למעלה משנה וחצי, אין לפרשה זכר ביומן.

דחיות ללא סוף

המשפט עמד להתחיל בתחילת שנת 1950. כתב האישום הוגש נגד שלושה: העורך האתראי של "קול העם", ד"ר מרדכי (מרכוס) בילצקי, המוציא לאור אליעזר פידל ומנהל הדפוס בו הודפס העתון, י. סתוי. בשלב מאוחר יותר בוטל האישום נגד מנהל הדפוס.

בכתב האישום נאמר:

פרשת העבירה: דיבה בניגוד לסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי, 1936. פרטי העבירה: הנאשם מס'... בהיותו העורך האתראי (המו"ל, המדפיס) של קול העם, עתון יומי המופיע בתל אביב והנפוץ בישראל, פרסם באופן בלתי חוקי בגליון מס' 812 של העתון הנ"ל, מיום כ"א בתשרי תש"י, 14.10.1949, מתוך כוונה להוציא שם רע על ראש הממשלה את הדברים הבאים, הנוגעים אליו, אשר יש בהם הוצאת שם רע עליו.

לכתב האישום צורפו שלושה העתקים של המאמר "נאום מחפיר של ראש הממשלה", מתחילתו ועד אמצעיתו לערך (המילים): "הסתה פרועה נגד ארץ הסובייטים".

ב-15 בינואר 1950 התייצבו הנאשמים בפני שופט בית המשפט המחוזי

נאום מחפיד של ראש הממשלה

בהסתה פרועה נגד המפלגה הבולשכית הגדולה, נגד הקומוניסטים היהודים ונגד המפלגה הקומוניסטית הישראלית, שבדומה לה לא חצו שליטים ריאקציוניים רבים להופיע בציבור, יצא אתמול ראש ממשלת ישראל, דוד בן גוריון.

ללא ריסון וללא כל כושה השמיע ראש הממשלה באוני אלפי נוער ישראלי פועלי דברי בלע, אשר רק בוגדים בעמם ואויבי מעמד הפועלים חצו להשמיעם.

הקומוניסטים ברוסיה ברכו על דם יהודי הנשפך בפרעות רוסיה הצארית — טען בהיסטוריה כבוד ראש הממשלה, המפלגה הבולשכית — צעק — ראתה בדם יהודים שמן על גלגלי המהפכה. עוד זוכרים את הקומוניסטים הישראליים, משונים עבריים — קרא, כשרי-הארס, האנטי סוביטי וה-אנטי קומוניסטי פורץ משפתיו, אלה הם פניו נים מספר מאום שימצה של בן-גוריון בפני הכנס החגיגי של אלפי נוער עובד בחגם הגדול.

ידענו, בן-גוריון הוא אחד המשכים את עגלת אדוניו האמריקאים. ידענו, הוא חיבב ככה, עברו הביאו לכה, ידענו, שסוכן אמריקאי מתחייב לשירות לכל צדו ופטריוט, אך לא תיארגו, כי ראש ממשלה בישראל יעבור על המסכה, כי לעומת מריון עבודתו יחזירו עורכי ה"ניו יורק טיימס" וה"פאר" הערסטי.

כי קומוניסטים ברוסיה עמדו על דם יהודים — כזה שפל זה לא השמיעו יהודים, כי קומוניסטים ברוסיה, הרבה ומן לפני ה"מהפכה האוקטוברית, בתקופת המהפכה וב"שלוש עשרות השנים לאחריה, הצילו יהודים במאות אלפים באורח ישר ובמיליונים בע"קיסין יודעים כולם — כל היהודים — מהוציא לראש ממשלת ישראל, וגם הוא ירדע על כה, אך הוא קיבל אתמול בנאומו את פניו של הצייר האמריקאי שחזר ממאורת טרומן ולכן נאם, כה, סילף כה והשמיץ את המפלגה הבולשכית הגדולה ואת ארץ הסוציאליזם — זו הארץ, שרק בעזרתה אופשרה הקמת מדינת ישראל, זו הארץ שהפכה אותו בעל כרוזו ממשותף פעולה עם הבריטים לראש ממשלה, כי הסתה פרועה נגד המפלגה הבולשכית נהיה עם הסתה פרועה נגד ארץ הסוציאליזם.

שמשפטים ובפרט משפטים כגון אלה יידחו במדינה, הוא הוסיף, שאילו ביקש הסניגור הוצאות בקשר עם דחיות אלה, "ייתכן שהייתי פוסק לטובתו."⁶

המשפט "בן גוריון נגד קול העם" עמד להתחדש ב"28 ביוני 1950, אולם גם הפעם נתבקשה דחייה, בפעם הזו המבקשים היו הנאשמים, שהביאו עימם תעודת מחלה של פרקליטס, עורך הדין בנימיני שנפל למשכב, חתומה בידי שני רופאים. הרופאים כתבו כי להערכתם יוכל הפרקליט לחזור ולהופיע תוך חודש. פרקליט המדינה נענה לבקשת הדחייה.

חלפו ארבעה חודשים והמשפט נפתח שוב. ב"26 בנובמבר 1950 התייצבו הסניגור והנאשמים בבית המשפט, בפני שופט חדש: ש. גנוסר. להפתעתם הוקרא בתחילת הדיון מכתב מפרקליטות המדינה, ובו בקשה לדחייה נוספת. בנימיני הביע את התנגדותו. לדעתו, אולי כל הפרשה אינה נעימה למישהו, "או שיש בדחיות האלה לחפות על שגיאה של מישהו... כל העניין אינו הוגן ויש בו מן הגיחוך."⁷ הסניגור אף תבע מהשופט לבטל כליל את המשפט בשל הסחבת הממושכת מצד פרקליטות המדינה.

השופט גנוסר לא הסתיר את מורת רוחו מהדחייה החדשה. הוא הודיע כי יסכים לדחייה, אך אם המשפט לא יחל תוך חודש (עד סוף שנת 1950), יסקול לבטלו.

עדות יצחק שדה

באופן מעשי החל המשפט רק ב"18 בפברואר 1951. את המדינה ייצג סגן פרקליט המדינה קולין גליקמן. עדי התביעה הראשונים היו הקצרבן אריה כץ, שרשם את דברי ראש הממשלה בעת נאומו וכתב "דבר", יצחק לבנון, שנכח באירוע.

הסניגור טען כי אין מקום למשפט הדיבה, משום ש"קול העם" לא ציטט כלל מדברי בן גוריון בעצרת, אלא הביע את חוות דעתו על הנאום. קולין גליקמן, לעומתו, אמר שהוא רואה במאמר כולו "הוצאת שם רע" על הממשלה.

הנאשמים חזרו והודיעו כי אינם מודים באשמה. הסניגור טען כי בן גוריון צינור כנראה את דבריו בעצרת, כך שבעתונים האחרים — למעט קול העם, הן בידיעה והן במאמר נשוא המשפט — לא הופיעו דבריו התמורים. התביעה הביאה כעד גוסף את ישראל מרום (מרמינסקי) מהוועד הפועל של ההסתדרות, שנאם אף הוא בעצרת, ולפי דיווח העתון "דבר", הסביר העד, כי בן גוריון תקף בדבריו רק את הקומוניסטים בארץ, ששיתפו פעולה עם המופתי ונלחמו בעלייה לישראל.

בהמשך נתברר קו ההגנה של הסניגור, שהיה התקפי דווקא: להוכיח כי בן גוריון "מכר" את ישראל לאמריקנים (ולכן, במשתמע, מוצדקת ההתקפה עליו ב"קול העם"). כך, לדוגמה, הוא שאל את מרום, מהו לדעתו "סוכן אמריקני" ו"כיצד לכנות מעשה שעושה ראש הממשלה לפי בקשת אמריקה, שעה שהאינטרס של העם מחייב מעשה אחר?"⁸ "מעריב" סיכם את דבריו העד בכותרת בעמודו הראשון: "מרום במשפט קול העם: דברי בן גוריון סולפו".⁹ מכאן ואילך הופיעו עדי ההגנה. ראשון היה נחמן הנדל, כתב העתון "קול העם", שנכח בעצרת, ולדבריו צוטטו הדברים במדויק במאמר המערכת.¹⁰

הקטע הפותח של מאמר המערכת של "קול העם", שהיווה עילה להגשת התביעה נגד העתון

הוצאת הועד המרכזי של
המפלגה הקומוניסטית הישראלית

יוני 1951

שער החוברת שהוציאה מק"י עוד לפני שהסתיים המשפט. באיור נראה בן-גוריון נושא את דגל הדולר האמריקני

בואו של ראש הממשלה להעיד במשפט גרר תכונה גדולה בבית המשפט המחוזי בתל אביב. בן גוריון הופיע לפני הזמן, מלווה על ידי שלישי, סא"ל נחמיה ארגוב. את הזמן הקצר שנותר עד תחילת הישיבה, עשה ראש הממשלה בלשכתו של נשיא בית המשפט המחוזי השופט נ. בר-זכאי. כוחות גדולים של משטרה איבטחו את הבניין וסביבותיו.

התביעה הכללית לא הסתפקה הפעם, כאמור, בסגן פרקליט המדינה, ומטעמה הגיע יחד עם בן גוריון היועץ המשפטי לממשלה הרמן כהן, כשהוא בעזר על ידי קולין גליקמן, שייצג את המדינה בישיבות הקודמות.

עדותו של בן גוריון נמשכה כארבע שעות, ורוב הזמן הוא נחקר על ידי שני הנאשמים, בילצקי ופידל – בהעדר סניגור. בתחילת הישיבה, כשנתבקש להישבע על ספר תנ"ך, סירב בן גוריון לעשות כן והעדיף להישבע ב"הן צדק". השופט גנוסר שאל אותו מדוע אינו מוכן להישבע על התנ"ך, ובן גוריון השיב קצרות: כי זאת זכותי. השופט לא מיהר להסכים, ובן גוריון ציין שגם שר הדתות הרב י.ל. מימון אינו מעיד בשבועה.

השופט: אני רושם, אפוא, כי אדוני אינו נשבע מסיבה דתית.

בן גוריון: כרצוני, אדוני.

השופט ש. גנוסר נתן את רשות השאלה לנאשם ד"ר בילצקי, ובינו לבין בן גוריון התפתח הדו שיח הבא:

בילצקי: האם אדוני נאם בכינוס הנוער העובד ב־1949?

בן גוריון: כן.

בילצקי: הנרשם הנאום בסטנוגרמה?

בן גוריון: כן.

ד"ר בילצקי: האם אדוני קרא את המאמר ב"קול העם" למחרת הכינוס?

בן גוריון: כן.

ד"ר בילצקי: האם נעלב אדוני ממה שהיה כתוב בעתון?

בן גוריון: מהעתון הזה איני מסוגל להעלב.

ד"ר בילצקי: זאת אומרת שאדוני לא הושפע ממה שנכתב שם?

בן גוריון: אינני מושפע מעתונים בכלל ובמיוחד [לא] מ"קול העם". הרגשתי שהיו בו טיפוסים העלולים להשמין ולהשפיל את ראש הממשלה ולחרוע איבה בין מדינת ישראל ומדינת ידידותית.

בילצקי: את ההשמצה רואה אדוני במילים "בוגד" וכו'?

בן גוריון: אני רואה אותה בראש וראשונה בפסוק על הסתה פרועה נגד מפלגה בולשביית גדולה. לא דיברתי בכינוס הנזכר על קומוניסטים יהודים. דיברתי רק על הקומוניסטים הישראלים... אמרתי שהיו רבולוציונרים יהודים שראו את הפוגרומים כשמן על גלגלי המהפכה, ודיברתי על קומוניסטים בארצנו שנתנו את ברכתם למופתי על הפוגרומים שערך. את יתר הדברים שפורסמו בשמי לא אמרתי... לא היה בנאומי שום דבר בעד או נגד הסובייטים, כפי שהאשים אותי "קול העם". מה שנכתב על כך הוא ודון בעל טעם פוליטי מיוחד.

בילצקי: עדים מוסרים שנאומך הנזכר היה חדור רוח אנטי קומוניסטית. בן גוריון: ...שום אדם הגון לא יכול היה לקבל רושם כזה. המאמר כולו, מהתחלה עד סוף, כוונתו לפגוע בראש הממשלה. כל השאר היא אמירת חזון. כוונת המאמר היא להשמין ולהעליב את ממשלת ישראל.¹²

בשלב הבא התמקד ד"ר בילצקי בפרד האריס וכינוי לקצין צבא אמריקני,

ב־20 בפברואר הופיע עד מפתח של ההגנה – אלוף יצחק שדה, דמות נודעת ונערצה, מייסד הפלמ"ח ומפקדו וממציאי מלחמת העצמאות, שהסתמיה רק שנה וחצי לפני כן. הסניגור חשף את קו ההגנה באופן מוחלט: להוכיח שראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן גוריון, הוא אכן, כפי שכתב "קול העם" – "משרת האמריקנים". לשם כך נתבקש יצחק שדה לשחזר את אירועי מבצע "חורב" בנגב ובסיני בשלהי 1948 ובימים הראשונים של 1949, שבסיומו נאלצה ישראל לוותר על הישגיה "בלחץ מדינות זרות מסוימות", כדברי עו"ד בנימיני.

שדה פרש בפני בית המשפט את השקפתו על מה שאירע בחזית הנגב וסיני במהלך המבצע, והבהיר כי כוחות צה"ל הלמו במצרים מכל הכיוונים, חדרו עמוק לתוך סיני, עד שקיבלו הוראה לסגת מחצי האי, בין 30 ל־31 בדצמבר [1948] קיבלנו פקודת נסיגה. אני [מפקד חטיבה 8] וחטיבת הנגב נצטוונו לסגת מאל-עריש ומאבו-עגייילה עד לעוג'ה [אל חפיר, כיום ניצנת], זאת אומרת עד לגבול הישן בין מצרים וארץ-ישראל. לדעתי לא היה כל יסוד צבאי לפקודת הנסיגה."

יצחק שדה גם תיאר את טיטתם של מטוסים בריטיים מעל זירת הקרב, ומדבריו ניתן להבין שהדבר היה קשור למעורבות המעצמות הגדולות, בריטניה וארצות הברית, שלחצו על ישראל לסגת מסיני. הוא הוזכר רק ברמז את העובדה שמטוסי חיל האוויר הישראלי הפילו 5 מטוסים בריטיים שחדרו לשטח ישראל כאשר דיבר על טייסים בריטיים שהופלו.

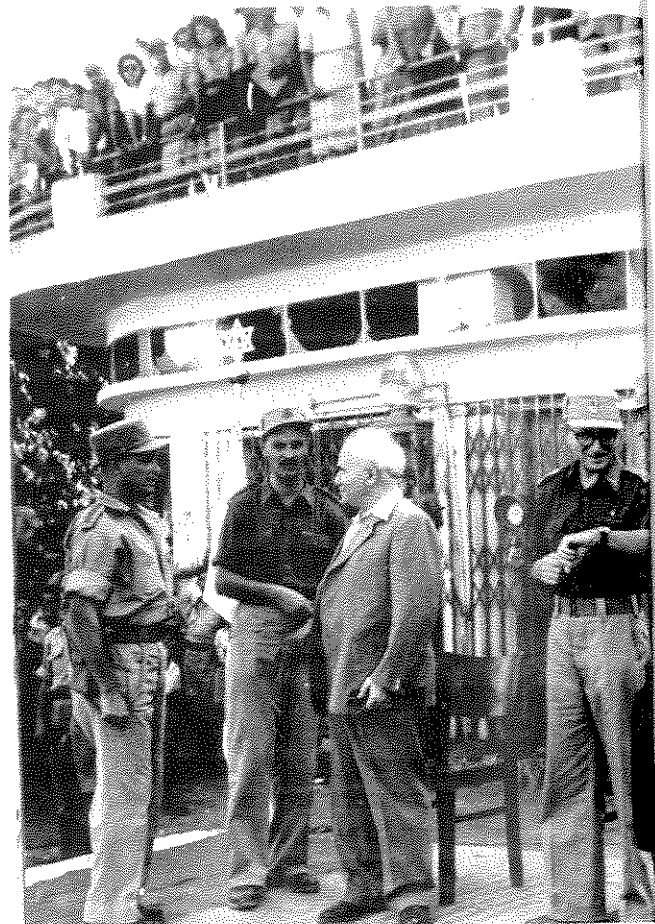
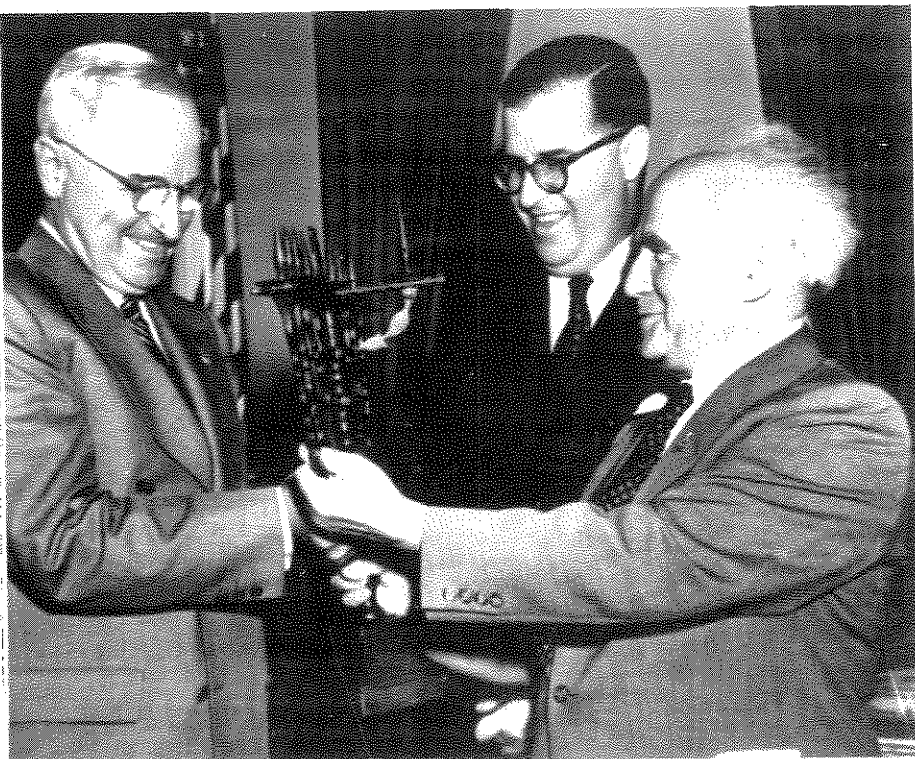
הסניגור בנימיני שאל את האלוף שדה להרגשת החיילים כשנודע להם דבר הנסיגה. תשובתו היתה ברורה: "החיילים, בלי הבדל של השקפות פוליטיות, קיבלו את הודעת הנסיגה בהתמרמרות רבה. אני יכול להגיד ללא כל פקפוק, על יסוד התייעצויות עם המטה הכללי, שהנסיגה ופקודת הפסקת האש הצילו את האויב המצרי ממפלה גמורה." (וההדגשה במקור).

אם סבר הסניגור שהצליח לשכנע את בית המשפט שראש הממשלה ושר הביטחון נקט בצעד מוטעה, או חרג מסמכותו, בא סגן פרקליט המדינה, קולין גליקמן, ובדקות ספורות הצליח, כמדומה, להפוך את הקערה על פיה. הוא הציג לאלוף שדה שאלה: מי צריך לקבוע את המדיניות הצבאית הכוללת? העד השיב כי הוא מסכים לכך, שלא המפקדים בשטח הם הקובעים, אלא הפיקוד העליון.¹¹

בן גוריון על דוכן העדים

המשפט עמד להתחדש ב־13 במרץ 1951, אך נדחה שוב עקב נסיבות מצערות: סניגור הנאשמים, י. בנימיני, נפטר, ומחליפו עו"ד ש. שצ'ופק נפל אף הוא למשכב. ואם לא היה די בכך, גם הנתבע השלישי, מנהל דפוס "עמל", י. סתוי, חלה, ולא יכול היה להגיע לישיבת בית המשפט, שהתקיימה ב־8 באפריל 1951.

הפעם החליט השופט ש. גנוסר שלא לדחות עוד את המשפט, מה גם שהעד המרכזי באותה ישיבה היה ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון. הנאשמים, ד"ר בילצקי ואליעזר פידל ביקשו דחייה, אך היועץ המשפטי לממשלה, הרמן כהן, שהפעם הגיע בעצמו, התנגד לכך, ואמר כי ראש הממשלה לא יוזמן פעם נוספת.

ראש הממשלה הראשון של ישראל, דוד בן גוריון, בעת כנס חטיבת נבעתי ברחובות, ספטמבר 1948, ובעת פגישתו עם הנשיא טרומן ב-1951. מלחמת העצמאות ויחסי ישראל-ארצות הברית הועלו שוב ושוב במשפט

צה"ל התקדם עד לאל עריש ויכול היה לחסל את הפולשים המצריים, אולם העד נתן או פקודת נסיגה. האם זו בגידה?
 לעומת זאת, על השאלה האם לחץ של מעצמה זרה גרם לנסיגה מאל עריש, השיב בן גוריון: "ניהלתי את המערכה לנצחון. הכל נעשה למען הנצחון, והנצחון הושג. על היחסים בינינו לבין מדינות זרות, לא כאן המקום לדבר."
 ד"ר בילצקי המשיך: הנכונה הדעה של המומחים הצבאיים שפקודת הנסיגה הצילה את הצבא המצרי ממפלה מוחלטת?
 בן גוריון: אינני יודע מיהם המומחים הצבאיים שלך ואינני רוצה לחוות דעה על המומחים הצבאיים של "קול העם".
 בשלב האחרון של הדיון ניסה ד"ר בילצקי להוכיח כי בן גוריון וממשלת ישראל שבראשותו "מכרו" את ישראל לאמריקנים בנושא המלווה הגדול שקיבלה המדינה מהבנק האמריקני לייבוא וייצוא – 100 מיליון דולר (סכום עתק בעת ההיא, בערך בגובה תקציב המדינה).
 ד"ר בילצקי: היסכים אדוני שבתנאי המלווה יש סעיפים הפוגעים במדינת ישראל?
 בן גוריון: לא. החוזה הוא לברכה לישראל ואין בו תנאי הפוגע בעצמאות המדינה.
 כאן פקעה סבלנותו של היועץ המשפטי שאמר, כי אחרי שהראה מידת

יהודי, שהתנדב לסייע לצה"ל במלחמת העצמאות), כנראה במגמה להוכיח את "הקשר האמריקני" של בן גוריון. בילצקי ביקש לטעון כי בן גוריון ידע שהאריס הוא, למעשה, מרגל אמריקני בתוך צה"ל. ראש הממשלה סירב לענות על רוב השאלות. היועץ המשפטי הרמן כהן התערב ואמר: "זכות והוגה היא לכל איש המחויק במשרה ציבורית והמוזמן כעד לבית משפט, לא לגלות כל פרטים אשר לפי שיקול דעתו עלולים להזיק לענייני הכלל. הלכה פסוקה היא, שאין למסור פרטים אם הגלוי עלול לפגוע באינטרסים של המדינה."
 ד"ר בילצקי עבר לנושא אחר, שהתברר עד מהרה כטעון ביותר: הקרבות בנגב ובסיני במהלך מבצע "חורב". בן גוריון סירב לענות בנושא זה, באומרו שאת כל מה שהיה לו לומר, כתב בספרו "בהלחם ישראל". ד"ר בילצקי לא הירפה, והסביר לבית המשפט שברצונו להוכיח שבכמה פעולות אשר נעשו על ידי העד (בן גוריון), "אנו רואים בגידה לאומית", ולכן עליו להציג לעד שאלות.
 היועץ המשפטי התנגד, אך השופט פסק שהשאלות על המערכה בנגב נוגעות למשפט והוא התיר להציגן. ד"ר בילצקי שאל מספר שאלות ובן גוריון סירב לענות עליהן. היועץ המשפטי הרמן כהן התייצב לצידו והתנגד לשאלות, כגון: הנחשב קצין שעושה פעולה המביאה נזק למהלך הקרב לבוגדז או:

עצמאות ישראל?

בן גוריון: אינני יודע על השתייכותם המפלגתית של חיילינו. עדותו של בן גוריון הסתיימה בשעה 13.15 בצהריים והוא עזב במהירות את בית המשפט. המשך המשפט נקבע ל-2 במאי 1951.

מיהו האלוף בורטנר-תגרי?

במועד זה, הופיע עד מרכזי במיוחד מטעם ההגנה – אחד מראשי המפלגה הקומוניסטית הישראלית, חבר הכנסת שמואל מיקוניס. במקום הסניגור שנפטר ומחליפו שחלה התייצב סניגור חדש, ר. נוחימובסקי. במרכז דבריו של מיקוניס עמדה פעילותה של מק"י לגיוס עזרה בנשק ובלוחמים בארצות הדמוקרטיה העממית בעת מלחמת העצמאות, עזרת ברית המועצות למדינה הצעירה, ובעיקר "הבלת אמריקה בהקמת המדינה במלחמה נגד הפולשים." 14 בין שאר דבריו ביקש מיקוניס לשכנע את בית המשפט, שבעוד מק"י עושה הכל למען המדינה הצעירה, נתגלה רפיון לא ברור אצל ההנהגה והכוחות הלוחמים בימיה הראשונים של המדינה, בעת שהותקפה על ידי צבאות ערב. מיקוניס סיפר על פגישה שקיים עם בן גוריון, לפי בקשתו, ב-20 או ב-21 במאי 1948:

הייתי מודאג מהעובדה של הפצצות הטרור מצד הפולשים, מבלי שתינתן תשובה על ידי כוחות צה"ל. לא נראו אוירונים ישראליים או תותחים אנטי אוויריים בשטחי הערים... שאלתי את בן גוריון על סיבת חוסר ההתגוננות בערים... תשובתו היתה שחסרים לנו כלי נשק ואנשים מאומנים לשם הדיפת ההתקפה של צבאות הפלישה.¹⁵

מיקוניס הציג לבן גוריון שהוא יסע לארצות מזרח אירופה להחשת סיוע. ביומן המלחמה של בן גוריון, שפורסם שנים רבות לאחר מכן (1982), מתוארת הפגישה שהיתה, אגב, ב-25 במאי 1948, באור מעט שונה. בן גוריון מספר כי בא אליו מיקוניס שתור מביקור בארצות מזרח אירופה ושוחח שם עם ראשי השלטון על אספקת נשק לישראל. הוא שאל את בן גוריון אם נכונה הידיעה שפורסמה ב"על המשמר" כי ישראל מסרבת לקבל נשק מארצות הגוש המזרחי. בן גוריון השיב לו: להד"ם. מיקוניס ביקש לדעת אם יסכים לקבל מומחים צבאיים קומוניסטים. תשובת בן גוריון: "אנו לא בודקים בדעות, דרושים לנו טייסים, אלתוטאים, טנקיסטים וכדומה. נקבלם ברצון..."¹⁶

עדותו של מיקוניס נמשכה גם למחרת היום, ה-3 במאי 1951, וכללה התקפה ישירה על ארצות הברית, שלדבריו הפריעה ככל יכולתה להקמת מדינת ישראל. הוא הזכיר את שמו של פרד האריס שהוזכר לעיל בדבריו בן גוריון, אך התובע התנגד בכל תוקף להעלאת הנושא וטען שהוא לא רלוונטי, ובכלל אין מקום להעלאת נושאים צבאיים, ובמיוחד נושאים צבאיים חסויים במשפט דיבה מעין זה.

העד ביקש להוכיח, לא בפעם הראשונה במשפט זה, כי לחץ אמריקני, שכן גוריון נכנע לו, גרם לנסיגת צה"ל מסיני בתחילת 1949. מהמשך דבריו עלה, כי ממשלת ישראל בראשות בן גוריון, נכנעה לא רק לארצות הברית, אלא גם לבריטניה, כאשר לא שיחררה את העיר העתיקה בירושלים, למרות שיכלה לעשות כן. הדברים מפתיעים, לפחות את הקורא בן זמננו, משום שמק"י,

סבלנות מקסימלית כלפי הנאשמים, הם מתחילים לנצל זאת לרעה. לכן, הוא יתנגד מעתה לכל שאלה שאינה רלוונטית.

ד"ר בילצקי ביקש להוכיח כי בסעיף 12 של החוזה עם הבנק האמריקני התחייבה ישראל להציג בפני הבנק או כל מחלקה של ממשלת ארצות הברית "ידיעות ונתונים בנוגע לרמת המחירים, שיעורי השכר, תקציב לאומי ציבורי, הכנסות מניירות ערך ו... [רשימה נוספת של תחומים]". שאלתו היתה: "האם אין בזה ויתור על עצמאות כלכלית של מדינת ישראל?" בן גוריון: עם ישראל ונציגותו הריבונית [הכנסת] חושבים את החוזה לברכה, בניגוד לדעת בוגדים וסוכנים זרים... החוזה הזה נדון בכנסת ונתקבל על ידה ואני שותף לדעת חברי הממשלה בעניין זה.

"בגידה במעמד הפועלים"

הנאשם השני, אליעזר פידל, התרכז ב"בגידת" בן גוריון במעמד הפועלים. הוא אמר: "ציבור הפועלים והפקידים בארץ קיבלו כזכור את הרוב בכנסת, והיה באפשרותו להקים ממשלת פועלים" (כידוע, מפא"י + מפ"ם + מק"י ריכזו בכנסת הראשונה 70 מנדטים, כלומר רוב מוחלט. בן גוריון פסל את מק"י על הסף, לפי קביעתו – "בלי חירות ומק"י", השיחות עם מפ"ם להשתתפותה בקואליציה הסתיימו בלא כלום, והוא הקים קואליציה עם החוית הדתית המאוחדת, הפרוגרסיביים והספרדים, בתמיכת הרשימות הערביות).

פידל: האם היה מתפקידו של נציג ציבור הפועלים למסור את המקומות בממשלה לפועלים או ליריביהם ומנצליהם? האם אין בכך בגידה במעמד הפועלים?

(הנוסח המובא כאן לקוח מעתון "הארץ". ב"קול העם" הופיעה השאלה של פידל באופן שונה: האם מתפקידו של נציג מפלגת פועלים בממשלה להסגיר עמדות במדינה לאויבי ציבור הפועלים כמו י. גריי?)¹³ בן גוריון: אני אתראי לכך שגרי [יעקב גרי, שר המסחר והתעשייה, אדם לא פוליטי ומעורה בתחום העסקים] וי.מ. לוי [שר הסעד, מנהיג אגודת ישראל] הם שרים בישראל.

פידל: האין זאת עובדה שאתה נמצא במחנה אחד עם אלה המקימים את הנאציזם לתחייה? [הכוונה לארגון נאט"ו שהוצע לכלול בו את גרמניה המערבית].

בן גוריון: אינני נמצא במחנה ששר בריטי נמצא בו [רמז לימים לא רחוקים, ימי המאבק האנטי בריטי, ערב קום המדינה].

סבלנותו של היועץ המשפטי פקעה פעם נוספת, והוא הכריז: אם השאלות יתנהלו ברות זאת, אבקש לעצור את הנאשם על בזיון בית המשפט ולהענישו. פידל: האם קיים מחנה הנמצא תחת פיקוד הבית הלבן, והוא הברית האטלנטית [נאט"ו, שנאות גפשמ של ברית המועצות והקומוניסטים בעולם]?

בן גוריון: שאל בקשר לעובדות.

פידל: האם איש העומד בראש מדינת ישראל והנמצא בין מקימי הנאציזם הוא בוגד?

השופט גנוסר פסל את השאלה.

פידל: האם ידוע לך שחברי המפלגה הקומוניסטית לחמו ונפלו למען

בן-גוריון נחקר במשפט "קול-העם"

ד"ר מ. בילצקי חוקר את בן-גוריון

ראש הממשלה בפשט

סידורים בודון זריעת איבה בין ישראל למדינות אחרות

האלוף יצחק יידיה וחבר הכנסת מר שמואל מיקוניס יעידו היום בהמשך משפט "קול העם" האלוף יצחק יידיה וחבר הכנסת מר שמואל מיקוניס יעידו היום בהמשך משפט "קול העם" להוסיף הבוקר להמריס של המשפט "קול העם" נדחה בשלישית

החל לפי צויה... סים בינינו לנ... לא כאן המקום... ש. האם יש... צבאים פנסים... בנ המודר מס... ת. אני יוד... לחנות דעה על... להקטן סרב ח... אם תופעת פנס... יש בה פנס... האם יתכן שאני... צחיל. אני על... של האויב...

בכד או נגד הקומוניסטים והסודטים... ש. האם ארזני היה שר-הכספים... 1949? כמות הנח כשר הכספון... מ. כמות הנח כשר הכספון... ת. לא באחי כשר-הכספון ואני ליש... שייכות לכאן... לשאלה אם חמד מביד את שרשר... והריס. משיב חמד מבידו בחספ מו... שלא יודעה לו-אורחותיו וכי בירד רק... את העובדה שהוא יועדל ורועה לעוור... לישראל... ש. האם תקנין הריס בא לפי תד... עה הממשלה הישראלית או לפי תד... ראעה הממשלה האמריקאית... ביר...

עורכי "קול העם" חייבו בדיבה על ראש הממשלה

המשפט נגד "קול העם" נדחה שוב השופט מתרה בתביעה. שזו הפעם האחרונה הוא נענה לבקשת הרחייה

הראשונה ב-טעמים טכניים. אי אש... שר לסבול מצב כזה כאשר עורכי... עתון ומו"לו יעמדו במשך חדשים... בצל האשמות כבדות, שיש להן צב... יון מוליטי.

זה, אך בינתיים נתמנה ליועץ המשפ... טה. התיק הועבר לפרקליט אחר אולם... הפרקליט עסוק היום במשפט אחר... ואלו הותובע אינו מכיר את החומר... לעומת מר טומקביץ דרש עניד... בנימיני, שהאשמה תבוטל... ורגי...

קדם להחלטה זו ויכות בין תק... סיגור והסניגור... הותובע מר ב. טומקביץ, ציון כי... אין כל "עניינים מאחורי הפרגוד",... המניעים את התביעה הכללית לבקש... את הרחייה. הסיבה לכך היא שכנית... גרידאו, מר הרמן כהן, פרקליט המ... דינה עמב...

משפטם של עורך "קול... העם" העתון הקומוניסטי... והמוציאים לאור נדחה היום... בפעם השניה ע-י כב. השו... פט גינוסר כביה"ד המחוזי... בת"א. יחד עם זה ציון כב... השופט, כי זרחי הרחייה ה... אחרונה של המשפט הזה.

בן-גוריון הוזמן להעיד במשפט "קול העם"

י. שדה שהיה מפקד הדרום, מספר על הנסיגה מגבול מצרים

יכולנו לנתק כל צבא מצרים... האלוף שדה אמר, כי בסוף 1948, לא היו למצרים כוחות צבא במצרים

המקודה להחלטה הנסיגה, עוררה רר... כוח חרוף, הקסיגור התנגד לעצם השאלה... בלחץ מדיניות זרות-

מאת 1997. מעריב בת"א - ראש הממשלה מר ד. בן גוריון הוזמן להעיד במשפ... פט הרביבה נגד "קול העם". כיה"ד החליט על כך בתום... ערוהו של אלוף יצחק שדה על הנסיגה מגבול מצרים... דתוקף והוא לטעם... יעידה בתחילת...

קטעי עיתונים מהשנים 1950 ו-1951. המשפט נדחה מספר פעמים עד שהחל להתנהל באופן סדיר בתחילת 1951

מיקוניס: אי שחרורה של ירושלים העתיקה מידי הלגיון הבריטי [הכוונה לפיקוד הבריטי על הלגיון הערבי העבר ירדני] היה תוצאה מכניעת הממשלה הזמנית ללחץ בריטניה.

השופט: איני אומר שלא היה לחץ, אך מעדות זאת לא אוכל לקבוע אם היה אז לחץ או לא היה לחץ כזה.

ח"כ שמואל מיקוניס המשיך בעדותו גם בשתי הישיבות הבאות של בית המשפט, שנערכו ביום 6 במאי 1951. הוא תקף את בן גוריון וממשלתו והרחיב במספר נושאים נוספים: ההעפלה מארצות מזרח אירופה וניסיונות ממשלת ארצות הברית למנעה; מדוע לא הקים בן גוריון ממשלת פועלים, דבר המוכיח שהוא פועל נגד האינטרסים של העם והמדינה; הורדה מלאכותית של מדד יוקר המחיה על ידי הממשלה; מסירת אוצרות הארץ לידי זרים; גישה אנטישמית מצד ראש הממשלה (בדבריו בעצרת הנוער העובד, ביחס לקומוניסטים יהודים בארץ וברוסיה לפני המהפכה), ועוד.

מיקוניס האשים את בן גוריון כי עשורת שנים הוא חוזר על הדיבה, כאילו מהפכנים יהודים ברוסיה "עמדו על דם יהודים". לדבריו, השמצתו של מנהיג ברית המועצות, סטלין, בנאום בעצרת, היתה לה רק מטרה אחת: "השגת כרטיס כניסה של מר בן גוריון לשולחנו של טרומן" [נשיא ארצות הברית באותה עת].

(כאן לפנינו דמגוגיה פשוטה. מיקוניס ידע היטב שכאשר השמיע את דברי עדותו בשבוע הראשון של מאי 1951, ערך בן גוריון ביקור חצי רשמי בארצות הברית, לראשונה כראש ממשלה, ונפגש עם הנשיא טרומן. מדברי עדותו ניתן להבין כי דברי בן גוריון נועדו לרצות את הנשיא טרומן, אך דברים אלה הושמעו שנה וחצי לפני כן...)

התובע, קולין גליקמן, חקר בישיבה השנייה באותו יום ארוכות את מיקוניס. מיקוניס טען שבן גוריון אשם בכל הרעות הפוקדות את הארץ זה שנים רבות. אשר לעבר הרחוק, ולטענת בן גוריון שהמפלגה הקומוניסטית הפלסטינית [פ.ק.פ.], קודמתה של מק"י, תמכה בפוגרומים שאירגן המופתי הירושלמי, טען מיקוניס, להד"ם: את הפוגרומים אירגן הנציב העליון הבריטי.

בהמשך הישיבה ביקש הסניגור להביא עדים נוספים, אך לקראת סופה ויתר על הופעתם של יו"ר הכנסת יוסף שפרינצק, מזכיר הכנסת, ח"כ יצחק בן אהרן, הרמטכ"ל יגאל ידין והרמטכ"ל לשעבר יעקב דורי. לעומת זאת הוא עמד על כך שיוזמנו עוד שלושה עדים: השר לשעבר יצחק גרינבוים, ד"ר ש. אייזנשטאדט ואלוף צה"ל בשם בורטנר-תגרי.¹⁷ השופט הודיע כי יתן את תשובתו לגבי העדים הנוספים בפתח הישיבה הבאה של בית המשפט ב-13 במאי 1951.¹⁸

בתאריך זה הודיע השופט ש, גנוסר שהוא לא יתיר להגנה להביא עדים נוספים, הוא גם סירב לצרף כעדות מסייעת קטע מספר שהופיע לאחר מלחמת העצמאות - "שבועת העמודים שהתמוטטו", מאת העיתונאי היהודי-בריטי ג'ון קמחי, שבו סופר כי הפעולות הישראליות בנגב ובסיני במבצע "חורב" הופסקו לפי דרישת הציר האמריקני בתל-אביב. פסק השופט: "הדברים בספר הם בגדר 'שמועה', ומכיוון שהם התרחשו בימינו אלה אין לראות את הספר כספר היסטורי."¹⁹

ב-29 במאי 1951 הגיעה עת הסיכומים. ראשון המסכמים היה התובע קולין

פולחן האישי של סטלין היה לא רק ברוסיה. כרוז זו הודבקה על לוחות המודעות בישראל במלאות לסטלין 70 שנה, בדצמבר 1949

המפלגה הקומוניסטית הישראלית, לא נתפשה במהלך השנים כגוף פוליטי שתמך ב"סיפוח שטחים". אולם נראה כי במלחמת העצמאות ובשנים הראשונות שלאחר מכן היו פני הדברים שונים.

להלן חלק מדברי העד מיקוניס, הסניגור והשופט:

הסניגור: בן גוריון התליט לא לשחרר את העיר העתיקה.

מיקוניס: אני יכול להעיד שמר בן גוריון לא שחרר את העיר העתיקה, למרות שהיו [לו] כל התנאים לכך.

הסניגור: האם פנו אליך בשם צה"ל בקשר לנשק הדרוש לשחרור העיר העתיקה?

מיקוניס: לא.

השופט: האם יש לך ידיעה אישית שאדם מסוים שמתפקידו ובאפשרותו היה לשחרר את העיר העתיקה מעבדאללה [מלך עבר הירדן, כיום ירדן]. פעל נגד שחרורה או מנע את שחרורה?

בבית המשפט המחוזי בתל אביב
בפני כב' השופט ד"ר ש. גנוסר
בעניין:
היועץ המשפטי לממשלת ישראל נגד
הנאשמים:
1. ד"ר מרדכי בילצקי
2. אליעזר פידל
3. דפוס "עמל" בע"מ
ע"י סניגורם עו"ד מ. נוחימובסקי

1. האשמה המיוחסת לנאשמים היא דבה בניגוד לסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי 1936, בזה שהנאשם מס' 1, בהיותו העורך האחראי של "קול העם", עתון יומי המופיע בתל אביב והנפוץ בישראל, והנאשם מס' 2, פרסמו באופן בלתי חוקי בגליון מס' 812 של העתון הנ"ל, ביום כ"א בתשרי תש"י, 14.10.1949, מתוך כוונה להוציא שם רע על ראש הממשלה באותו פרק זמן את הדברים המפורטים בגליון האשמה הנוגעים אליו, אשר יש בהם משום הוצאת שם רע עליו.

להלן כתב השופט כי במהלך המשפט הוחלט למחוק את שם הנאשם השלישי, שהוא דפוס "עמל", בו מודפס העתון, מגיליון האשמה. בהמשך העלה השופט סוגיה מעניינת:

5. ...אמנם לפי כללי החוק הפלילי אפשר להאשים בעבירה רק את האדם שבצע זאת בעצמו, או השתתף בצצועה... במילים אחרות, במשפט פלילי אין אדם בדרך כלל נושא אחריות פלילית עבור מעשיו של אדם אחר... אולם לגבי העבירות המבוצעות ע"י פרסום בעתון סוטה המשפט המקובל באנגליה מהכלל הנ"ל, והיה צורך בחקיקה מיוחדת כדי לתת לנאשם בעבירות מסוג זה את האפשרות לצאת זכאי אם יוכיח שהפרסום נעשה שלא ברשותו, בהסכמתו או בידיעתו וללא תזנת או רשלנות מצדו... יוצא אפוא, שכל אימת שמתפרסמת דבה בעתון, חלה האחריות בעבורה על כל אדם שהשתתף בפרסום, ובין השאר על העורך והמו"ל...

6. הגורם השני בעבירה הנדונה הוא תוכן המאמר שפורסם. עלי לקבוע כי המאמר כולל תומר שיש בו משום הוצאת שם רע... א. כאשר המאמר מאשים את ראש הממשלה בבגידה בעמו, ברור שהוא מייחס לו פשע או לפחות... [מלה לא ברורה] לתת לבזו בעיני הרבים. ב. הקטע המתרכז סביב המלים "כזב שפל" גם הוא מהווה הוצאת שם רע, בזה שהוא עלול, לפי לשון הסעיף 203, להזיק לראש הממשלה במשרתו, או לתת לבזו או ללעז בעיני הרבים.

בהמשך ציין השופט כי לגבי תיאור ראש הממשלה כ"אויב מעמד הפועלים", התעורר ספק בליבו, אם יש במילים אלה כדי הוצאת שם רע במובן החוק. חלק ניכר מפסק דינו הקדיש השופט גנוסר לדיון ממושך בסוגיית מהפכנים יהודים ברוסיה ויחס המהפכה כלפיהם, ואם כי לדעתו טעה ראש הממשלה בדבריו בעצרת מבחינת התיקוף של העניין ברוסיה, וראוי שנושא תפקיד בכיר ידויק בהצהרותיו, "אך טעות מתוסרת השיבות ממשית לא תעניק למתנגדיו הפוליטיים את הרשות לגנותו ולכנותו בשם 'כזב שפל'."

לפיכך, ועד כמה שדברי ההכחשה שבמאמר הנדון היו נכונים, אני מוצא שהביטוי שבו השתמשו הנאשמים עבר את המידה שהיתה מותרת להם לפי ס' 208(ג) לחוק הפלילי ושפרסומם בקשר לכך לא נעשה בתום לב.

סעיף 9 של פסק הדין קבע כי דברי העתון כי בן גוריון נמנה עם "הבוגדים בעמם" הוא תמור, משום שסעיף 49 לחוק הפלילי הגדיר את פשע הבגידה כמעשה האדם "האוסר מלחמה על הוד מלכותו כדי לאיים ולהטיל אימה על הנציב העליון", ולאור הוראות הפרק הרביעי לפקודת סדרי השלטון והמשפט

גליקמן. התובע אמר כי אף אם היתה נסיגה ישראלית מסיני בשל לחץ מעצמתי – האם בשל כך אפשר להאשים את בן גוריון בבגידה? בדבריו הסתמך מר גליקמן על דברי הסניגור המנות, י. בנימיני, שטען כי בן גוריון שגה שגיאה גסה בהורותו על נסיגה. אולם "שגיאה גסה", הדגיש התובע, עוד לא מוכיחה על בגידה. בהמשך סתר את דברי הנאשמים והסניגור אחד לאחד וביקש להרשיע את הנאשמים.

הסניגור, ר. נוחימובסקי, חזר על כל פרטי הדברים שאמרו לפניו הסניגור המנות והנאשמים. הוא תקף את בן גוריון על שגרם למשפט ממושך ומיותר, אם כי לדעתו מדובר ב"משפט פוליטי חשוב". "אני מקווה שהמשפט יסתיים בתיקו", אמר עו"ד נוחימובסקי, "כדאי לציין שהכוח הדוחף והמניע במשפט זה הוא ראש הממשלה, שאינו מתייחס באהדה לעורכי דין ולשופטים..."

בנאומו הארוך, שנמשך גם למחרת היום, הצביע הסניגור על פגמים בכתב האשמה והאשים את בן גוריון ואת הממשלה שכל כוונתם "לדכא ולהלחם" במק"י ולכן הגישו את המשפט. לדעתו אין מדובר בכלל בדיבה, ואם כבר רצה בן גוריון להגיש תביעה – ראוי היה שיגיש תביעה אורחית ולא פלילית. הפרקליט טען שהמאמר ב"קול העם" לא נכתב בודון, אלא היתה זו ביקורת לגיטימית. בסוף דבריו אמר:

והו המשפט הראשון בישראל נגד עתון שלא הוציא דיבה, אלא מתח ביקורת נגד המדיניות של ראש הממשלה, נגד דברים שהשמיע ברבים. פסק הדין שיינתן במשפט זה יהווה תקדים... מתר יכולים להיות משפטים נגד עתונים אחרים... בפסק הדין תלוי חופש העיתונות בארץ. אני מבקש מכבוד השופט לזכור שאנו היהודים סבלנו רבות בכל מיני ארצות מדיכוני חופש האומי, הדיבור, הכתב וכו' ותמיד התנגדנו לזה. מדינתנו הצעירה צריכה להיות מופת לדמוקרטיה אמיתית שתתן אפשרות ליריבים פוליטיים להביע דעותיהם באופן חופשי... אני מקווה שברוח זאת יחליט השופט ויוציא פסק דין צודק, ויזכה את העורך והמו"ל של "קול העם".²⁰

פסק הדין

פסק הדין במשפט הדיבה שהגישה המדינה נגד העתון "קול העם" ניתן ב-29 ביולי 1951, וזכה להתייחסות צנועה ביתס בעתונות ובציבור. הסיבה לכך, ככל הנראה, קשורה לבחירות לכנסת השנייה, שהתקיימו ב-30 ביולי 1951 ומיקרו בדרך הטבע את כל תשומת הלב. העתונים, שהיו מצומצמים בהיקפם בשל תנאי הצנע, הקדישו לנושא מקום לא גדול, ועד כמה שעלה בידינו לגלות, רק שלושה עתונים – "על המשמר" (מפ"ם), "הדור" (מפא"י) ו"קול העם" הביאו את פסק הדין במלואו. זאת, לפי הודאת השופט גנוסר, ועל חשבון הנאשמים – כפי שניתן לקרוא בסיפא של גזר הדין.

לפני הקראת פסק הדין ביקש התובע מהשופט להורות על סגירת העתון שבוע לאחר הבחירות (כדי לא לפגוע במערכת הבחירות של מק"י). הסניגור הגיב על הדברים במרירות רבה, ואמר כי אפילו בימי המנדט לא נסגר עתון בשל מאמר פובליציסטי. הוא הזהיר כי אם ייסגר "קול העם", תבקש הממשלה לסגור לאחר מכן עתונים נוספים. התובע דחה דברים אלה, ואמר כי בקשתו היא לסגור רק עתון אחד, "קול העם", "כדי ללמד את העתונות מכל המפלגות דרך ארץ".²¹

להלן עיקרי פסק הדין, לפי "על המשמר".²² הקטעים באות קטנה מובאים כלשונם.

תש"ח-1948, יש לקרוא את הסעיף מהחוק הפלילי כאילו היו כתובות במקום המילים "הוד מלכותו" ו"הנציב העליון" המילים "ממשלת ישראל".
היקשה השופט:

כלום התכוונו הנאשמים לכך שמר בן גוריון, ראש הממשלה, אסר מלחמה נגד ממשלתו? פירוש זה הוא כה אבסורדי, שאם אין לרוקן את הקטע הנדון מכל תוכנו, מוכרחים לפרשו לפי לשון העם היומיומית, במובן מעילה באמון שהעם רוחש למנהיגיו.

10. במה מעל מר בן גוריון באמון עם ישראל? המאמר אינו מפרש זאת ומסתפק בכינוי בוגד. משום כך, ובגלל סדרי הדין החלים במשפטים פליליים, בהם ניתנת לנאשמים הזדמנות מלאה להוכיח את הגנתם "דברי, דברי אמת", הנאשמים לא התמצאו את ההזדמנות וניסו בכל כוחותיהם לגולל בפני בית המשפט את מעשיו השונים של ראש הממשלה ולהראות שהיה בהם משום בגידה. ייאמר בגלוי שניסיון זה נכשל כשלון מוחלט.

א. את מרבית חיצו כיוון הסניגור להוראות שניתנו לצה"ל לסגת מהצי האסיני ולהפסיק את האש, לאחר שהאויב המצרי נוצח ולא היה מסוגל להתחיל עוד מעמד. מר בן גוריון לא הכחיש בעצם את המעשה, ואף הודה שהוא שנתן את כל הפקודות לצבא, בהוסיפו "שכל הפקודות היו מכוונות לנצחון, והנצחון אכן הושג". מותר כמובן לידועי דבר להתווכח על ערכו האסטרטגי של כל צעד וצעד שנעשה או שלא נעשה בזמן המלחמה, אך בוודאי אין לצפות מבית המשפט שיחווה דעה בשאלות אלה.

השופט ציין כי יצחק שדה, שהיה מפקד חטיבה בחזית הדרום, העיד ארוכות על הפרשה והוא והביע את צערו על הוראת הנסיגה שהתקבלה. הוא הוסיף, שבין החיילים שתחת פיקודו היתה התמרמרות על ההוראה. "אבל אף עד זה, שהומוני על ידי ההגנה, לא אמר שפקודת הנסיגה והפסקת האש היתה מתוך כוונה ודונית, כדי להזיק למדינה ולסייע לאויביה", קבע השופט.

להיפך, הוא לא הכחיש שישנם "גורמים נוספים, בלתי צבאיים, היכולים להשפיע על החלטות הפיקוד העליון". ייתכן שבין שקולים אלה היה לחץ מסוים או איום בלחץ מטעם מעצמות זרות, אך גם אם נניח שגורם זה השפיע על הממשלה וביחוד על מר בן גוריון והניעהו לתת את הפקודה האמורה, אנו עוד רחוקים מהבגידה המיוחסת לו. הרי כל דברי הימים של העמים למיניהם מראים על שימוש באמצעי לחץ, על ידי אומה אחת על חברתה, על איום בלחץ ועל נסיון ללחץ ועל לחץ נגדי, כל אימת שהמסיבות נוחות לכך. כבדה היא בוודאי בפני הדורות הבאים אחריותו של כל מדינאי ברגע שהוא עומד תחת לחץ שכזה, ועליו מוטל להחליט אם מוטב להכניע ללחץ או להתגבר עליו. תהיה החלטתו מה שתהיה, תמיד ימצא אדם אשר יטיל דופי בהחלטתו וימתח בקורת עליה. כל זמן שנמוקו יצטמצמו ליעילות ההחלטה וכל עוד בקורתו תהיה כנה, מבטיח לו המחוקק את החופש הרחב ביותר. כך המצב, לכל הפחות, בארצות הדמוקרטיות, הדוגלות בחופש המחשבה והדיבור. ברם, אף בארצות אלו אין האורח מפשי ליחס לאלה העומדים בתגה השלטון כוונות ודוניות, אם אין בידי הוכחות ברורות לכוונות אלה.

בהמשך עבר השופט גנוסר לעסוק בנושא ירושלים, וקבע מיד בתחילת דבריו, כי טענת הנאשמים, כי בן גוריון גמנע כביכול לשחרר את ירושלים העתיקה הן "מתוסרות כל יסוד". העדות היחידה שהובאה נגד בן גוריון, מבוססת על דברי חבר מועצת המדינה הזמנית אריה אלטמן (התנועה הרוויזיוניסטית), כאילו לא נכבשה העיר העתיקה מטעמים פוליטיים. בן גוריון הכחיש בישיבת מועצת המדינה הזמנית ב-17 ביוני 1948 דברים אלה מכל וכל. "נוכח הכחשה זאת ובהעדר כל הוכחה, יורדת מהפרק טענה זאת." גם בשאלת העסקתו של המומחה היהודי-אמריקני שכונה "פרד האריס" כיועץ בתקופת מלחמת העצמאות, לא הסכים השופט עם הנאשמים שבן גוריון לא נהג כהלכה בנדון. הנאשמים התבססו על שאילתה שהגיש לשר הביטחון ח"כ יצחק בן אהרן, לבן אהרן היו חשדות לגבי פ. האריס, קשריו עם המודיעין האמריקני ונאמנותו לישראל, אולם כדברי השופט, מקובלת עליו

תשובתו של בן גוריון לבן אהרן: "לי אין שום יסוד לפקפק בנאמנותו של פרד האריס. להיפך, אני מוקיר אותו ואת שרותו." בעדותו בפני בית המשפט הוסיף השופט ציין בן גוריון, "כי לדאבונו הקצין האריס אינו עובד עוד בצה"ל". השופט גנוסר אף הוסיף, שבן גוריון אמר בעדותו כי מדובר בחייל יהודי, "כמו הגיבור היהודי מרכוס" [אלוף דוד מרכוס, קולונל בצבא האמריקני שהתנדב לשרת בצה"ל בראשיתו, ונהרג בטעות מידי חייל ישראלי ביוני 1948].

אין לי סבה להטיל ספק על כנות הדברים האלה, ולכן מלבד שאילתה הגיל והחשדות אשר בה, לא תובא לצרכי משפט זה כל חומר עדות שעל פיו אפשר היה לבסס את החשדות ועל ידי כך להצדיק בעקיפין את השמוש במלה "בוגד" לגבי ראש הממשלה.

השופט גם דחה את טענת הנאשמים, שהאשימו את בן גוריון בבגידה במדינה בשל הסכמתו לקבל, בתנאים מגבילים, את המלווה האמריקני לישראל. הוא ציין שקבלת המלווה אושרה על ידי הכנסת, "שהיא הרשות העליונה במדינה, ואילו היה בה משום בגידה, אפשר היה להאשים את כל חברי הכנסת שהצביעו בעדה."

יטענו אולי הנאשמים, כי בהשתמשם במאמר הנדון במלה "בוגד", התכוונו לדבר יותר מצומצם, דהיינו שמר בן גוריון פעל בתור סוכן של מעצמה זרה. אכן, המאמר מוסיף ומתאר אותו כ"אתד המושכים את עגלת אדוניו האמריקאיים", אך גם בתוך מסגרת צרה זו לא הביאה ההגנה שום הוכחה שעליה תוכל לסמוך. הלחץ שעליו נרמו לעיל מגלה דווקא את אי נכונותו של ראש הממשלה לשמש כלי שרת בידי האמריקאים...

11. הנני קובע אפוא שלא היה בידי הנאשמים שמץ של הוכחה שמר בן גוריון בגד בעמו, בין במובן הסכני של המלה, בין במובן היומיומי, ובין במובן המצומצם שהוא כאילו סוכן אמריקאי.

בסעיף הבא של פסק הדין, סעיף 12, לא קיבל השופט גנוסר את עמדת הנאשמים, לפיה ראש הממשלה דוד בן גוריון הוא "אויב מעמד הפועלים".
בין שאר דבריו כתב:

אשר להמנעותו של מר בן גוריון להרכיב ממשלה מתוך מפלגות הפועלים, גם אם נניח שהיתה לו אפשרות לפעול בכיוון זה, אין בכך כדי להצדיק את הכנוי "אויב מעמד הפועלים". הרי לאור עדותם של שני המנהיגים הפוליטיים שהופיעו בפני, מר בן גוריון מכאן ומר מיקניס מכאן, התברר שקיימת בין שתי המפלגות [מפא"י ומק"י] אי הבנה כזאת, שכנראה קשה מאד לגשר בין שתי ההשקפות המנוגדות, וכפי שדובר הקומוניסטים רשאי להביט בעין רעה על הקווים הפוליטיים שבהם צועד יריבו, רשאי זה האחרון להתחיל השקפה הפוכה לגביו, וכל אחד מהם, כמו כל אורח במדינה, חפשי להביע את דעתו בעל פה ובכתב ואף לפרסמה ברבים. אך חופש זה אינו בלתי מוגבל, וההגבלה הראשונה והיסודית נמצאת בו במקום שמתחילה וכותו של הפרט לשמור על שמו הטוב (ראה ע.א. 49-94, פ"ד של בית המשפט העליון, כרך ח', עמ' 593).

אשר לטענת הנאשמים כי הפירסום בעתון "קול העם" לא היה אלא תגובה להתקפת ראש הממשלה על הקומוניסטים, לדעת השופט, "לגבי שאלת ההרשעה אין להתחשב בכל פרובוקציה מאת הנתקף." בסעיף 14 של פסק הדין ציין השופט:

"ייתכן שהנאשמים עשו מה שעשו 'בתום לב', במובן זה שהם בתמימות חשבו כי תוכן הפרסום אמת הוא. אך אין להתעלם מכך שהמחוקק אינו מסתפק, לגבי האשמות בדבה, במדה הרגילה והמקובלת של תום לב. על המפרסם דברים שיש בהם שם רע לנקוט בכל אמצעי הזהירות הדרושים כדי לבדוק אם דבריו הם נכונים, ואפילו יתברר לו שהם נכונים, אסור לו להשמיץ את זולתו במדה העולה בהרבה על הצורך מבחינת טובת הציבור. כאמור לעיל, שני הנאשמים חרגו מכל ההגבלות הללו (ר' סי 208 לחוק הפלילי).

בנאום בן גוריון היתה מידה ידועה של פרובוקציה". כותרת המשנה היתה עניינית וחזרה על האשמות העתון במאמר שהביא לתביעה: "הנתבעים [לא הנאשמים – לשון שבה נקט העתון כל מהלך המשפט] הורשעו בהוצאת שם רע' על ראש הממשלה ונקנסו ב־150 ל"י; השופט זיכה את בן גוריון מההאשמה כי הוא בוגד בעמו, מושך בעגלת אדוניו האמריקאים ואויב מעמד הפועלים".²³

המשפט נשכח לגמרי, ורק כמה אישים במק"י הזכירוהו מדי פעם בנימה נוסטלגית ואף הידואית. כתבת "דבר", יעל אדמוני, שראיינה את מאיר וילנר מראשי מק"י על המשפט לאחר שנים רבות, כתבה כי וילנר טען שהקנס לא היה גבוה, ומדובר ב־600 דולר. הוא ציין שהשופט התיר לנאשמים לשלם את הקנס תוך שבעה ימים, והעתון לא נסגר – הישג נכבד כשלעצמו.²⁴ ואילו איש העתון יהודה להב, שכתב לימים על "קול העם" ומאבקיו, זכר שהעתון נקנס במשפט האמור בסכום סמלי בלבד – לידה אחת.²⁵

ומה היתה דעתו של בן גוריון על תוצאות המשפט? אין לכך רמז בדבריו, נאומיו או כתביו. ואולם, אחד מעוזריו הקרובים שאיתו שוחחנו, הגדיר את תוצאות המשפט במלה אחת: הפסדנו. העיסוק הממושך בנושא וההתקפות הבלתי פוסקות, היו לבן גוריון לזרא. עובדה היא, שלאחר מכן, לא הוא ולא שום ראש ממשלה אחר לא תבע עתון על התקפות אישיות, לרבות חמורות ביותר.

★ ★ ★

1. בג"ץ 73/53, קול העם נגד שר הפנים, פסקי דין של בית המשפט העליון, ו, עמ' 781, 884. על משפט זה והשלכותיו, וכן על סוגיות חופש העיתונות וביטחון המדינה, פורסם חומר רב, וראו לדוגמה: אהרון ברק, "הנשיא אגרנט – קול העם – קולו של העם" בספר גבורות לשמעון אגרנט, ירושלים 1987; ושני ספריו של זאב סגל: חופש העיתונות – בין מיתוס למציאות, תל-אביב 1996, פרק שני; דמוקרטיה ישראלית, תל-אביב 1988, עמ' 19-21.
2. וראו: פסקים של בית המשפט העליון, תל אביב תשי"ג-1953, עמ' 96-99.
3. למרות מאמצים ממושכים לא נמצא עד פירסום הדברים תיק המשפט. התומר המובא במאמר רוכז ממקורות אחרים, כגון דיווחי העיתונות היומית, זכרונות וחברת שהוציאה מק"י סמוך לסיומו של המשפט "משפט קול העם – בן גוריון". להלן: חוברת.
4. קול העם, 14 באוקטובר 1949, עמ' 1.
5. יומן בן גוריון, 21 באוקטובר 1949, ארכיון המכון למורשת בן גוריון, שדה בוקר.
6. מעריב, 17 במרס 1950.
7. חוברת, עמ' 9. עדויות אנשי מק"י ו"קול העם" וכן דברי הסניגורים, לקוחים מתוך חוברת זו.
8. דבר, 20 בפברואר 1951.
9. מעריב, 18 בפברואר 1951.
10. חוברת, עמ' 14-15.
11. הארץ, 21 בפברואר 1951.
12. חוברת, עמ' 28.
13. הארץ, 9 באפריל 1951. הקטע מ"קול העם" לפי החוברת, עמ' 30.
14. חוברת, עמ' 33.
15. שם, עמ' 36.
16. דוד בן גוריון, יומן המלחמה, תש"ח-תש"ט, עורכים גרשון ריבלין ואלחנן אורן, תל אביב 1982, כרך ב', עמ' 455.

15. בית המשפט מעריך את הקושי בו נתקלו הנאשמים בנסותם להוכיח את אמיתות דבריהם, ביחוד בעניין הבגידה, אך מי שבדעתו לפרסם האשמות נגד וולתו לוקח על עצמו סיכון רציני ותייב לשקול מראש את כל התוצאות.

16. לאור כל הנ"ל הנני מרשיע את שני הנאשמים בעבירת דיבה בניגוד לסעיף 201 לחוק הפלילי, בזה שהם פרסמו, הראשון בהיותו עורך והשני בהיותו המו"ל של העתון "קול העם", עתון יומי המופיע בתל אביב והנפוץ בישראל, בגליון מס' 812 של העתון הנ"ל, מיום כ"א בתשרי תשי"י (14.10.1949), באופן בלתי חוקי ומתוך כוונה להוציא שם רע על מר דוד בן גוריון, ראש הממשלה באותו פרק זמן, מאמר תחת הכותרת "נאום מתפיר של ראש הממשלה", המיחס לו כוב שפל והכולל אותו בין הבודדים בעמם ואיבי מעמד הפועלים.

ניתן בפומבי היום, יום ה' 29.7.51, במעמד הנאשמים עצמם ובא כוחם מר נוחימובסקי ובמעמד ב"כ היועץ המשפטי מר גליקמן.

(*) ש. גנוסר

שופט

גזר הדין ולאחריו

מיד לאחר הקראת פסק הדין, קרא השופט ש. גנוסר את גזר הדין:

כפי שכבר נאמר בפסק הדין, יש להניח שהנאשמים האמינו לאמיתות הדברים שפורסמו במאמר הנדון. כמו כן אני מוצא שהיתה מידה מסוימת של פרובוקציה. אמנם הנאום שקדם למאמר אינו מכיל כל התקפה ישירה ומפורטת נגד המפלגה הקומוניסטית, אך אין ספק שהנאשמים היה להם יסוד לחשוב שהלק מדברי ראש הממשלה בנאומו הנ"ל היה מכוון נגד המפלגה שהם אותהים לה ושהעתון "קול העם" הוא בטאונה בישראל.

מסיבה מקילה נוספת היא העובדה שהנאשמים לא הורשעו עד כה ועברם כנראה נקי מכל פשע.

לעומת זה, אין להתעלם מעמדתם במשפט עצמו ומהעקשנות בה התמידו בהאשמות שווא נגד אדם ציבורי, גם זמן רב לאחר שכבר פג עוקץ הנאום שהגיבו עליו בצורה המהווה עבירה. לא היה הדבר פוגע בכבודם הם אילו היו מבקשים סליחה בשלב מוקדם של הדין, או, לכל הפחות, אילו היו מביעים רגשי צער אפילו אחרי ההרשעה.

בהתחשב בכל השיקולים הנ"ל, ולאור המסיבות, הנני מטיל על כל אחד משני הנאשמים קנס בסך 50 ל"י, לרבות סך של 25 ל"י על כל אחד בתור תוצאות המשפט שנגרמו כתוצאה מהגנתם הממושכת ללא הצדקה.

ובתוקף הסמכות הניתנת לבית המשפט על פי סעיף 21 לפקודת העיתונות הנני מצווה על פרסום פסק הדין וגזר הדין, על חשבון הנאשמים, לכל המאוחר עד לסוף חודש אוגוסט 1951. מפרסום זה אפשר יהיה להשיג את הסעיף 3 הימנו, חוץ משתי השורות הראשונות. תוצאות הפרסום האלה תגבינה מהנאשמים באופן סולידרי בדרך הרגילה, מבלי לפגוע באפשרות של גבייתן על סמך הערבות שניתנה לפקודת הערבות, אם ניתנה.

אין לדעתי מקום להוציא צו סגירת העתון או צו התרמה על בית הדפוס.

ניתן היום, יום ה' 29.7.51 בפומבי ובמעמד הנאשמים עצמם, בא כוחם עו"ד נוחימובסקי וב"כ היועץ המשפטי מר גליקמן.

(*) ש. גנוסר

שופט

התגובות לפסק הדין

העתונות, כאמור, לא הקדישה מקום נרחב לפסק הדין – הן בשל חוסר מקום והן בשל עומס הידיעות הקשורות למערכת הבחירות. "הארץ" הביא ידיעה גדולה, בת כ־500 מלה, בעמוד האחרון, תחת הכותרת "עורכי 'קול העם' חויבו בדיבה על ראש הממשלה".

"קול העם", לעומת זאת, כמעט חגג: כותרת גדולה אמרה: "השופט מודה:

17. השם הכפול הזה לא פוענת. אחת האפשרויות היא, שמדובר באלוף יוחנן רטנר (רטנר דומה לבורטנר), ראש אגף תכנון במטכ"ל במלחמת העצמאות ונספת צה"ל במוסקווה ב-1949.
18. עדותו של מיקוניס מבוססת על החוברת, עמ' 33-64.
19. חוברת, עמ' 65.
20. שם, קטעים מעמ' 66-78.
21. הארץ, 30 ביולי 1951.
22. על המשמר, 30 באוגוסט 1951.
23. הארץ וקול העם, 30 ביולי 1951.
24. יעל אדמוני, "לא הופתענו מפסק הדין", דבר, 24 בינואר 1986.
25. יהודה להב, "יקול העם" - עתון במאבק מתמיד", קשר 2, נובמבר 1987, עמ' 97.